

УДК 37.015.31:2:001(477)Огієнко
DOI: 10.32626/2309-7086.2018-15-2.320-325

С. В. Поліщук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ І УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА

На основі аналізу наукових праць Івана Огієнка автор статті постарався висвітлити їх вплив на виховний процес учнівської і студентської молоді. При цьому він звертає увагу на духовний зміст цих праць, показує їх значення у формуванні дитини як особистості, яка володіє високими моральними цінностями.

Інформаційною базою емпіричного дослідження слугували наукові праці Івана Огієнка, дослідження життя і творчості вченого сучасними педагогами, а також постанови Наркомосу і уряду молодого Української держави.

Методика дослідження базується на теоретичному обґрунтуванні і науковому аналізі наукових праць вченого. Крім цього автор використав ряд наукових джерел і праць з досліджуваної проблеми провідних вітчизняних педагогів.

У дослідженні проаналізовано значення, яке надавав Іван Огієнко, духовному становленню учня, як особистості. Звертається увага на необхідність морального і духовного виховання учнівської і студентської молоді.

Автор статті звертає увагу на дидактичні погляди і виховні ідеї пов'язані з проблематикою духовного збагачення підростаючого покоління у творчій спадщині Івана Огієнка.

Суттєве місце в статті відводиться духовності педагогічних поглядів вченого, його ставленню до віри, яка базується на християнській моралі.

Цінним є те, що автор не залишив поза увагою виховний процес, якому Іван Огієнко надавав особливого значення, підкреслюючи при цьому необхідність взаємозв'язку школи, сім'ї та духовенства; на роль вчителя у формуванні в учнів християнського світогляду; на роль виховного ідеалу. Автор статті також приділяє багато уваги формам та методам виховної роботи, на які вказував Іван Огієнко.

У статті звертається увага громадськості на необхідність посилення духовного і морального виховання учнівської і студентської молоді на сучасному етапі.

Ключові слова: виховання, процес, ідеї, увага, мораль, формування, існування, розвиток.

У своїй науковій праці «Духовні джерела Івана Огієнка» вчена-педагог І. Кучинська підкреслює, що одним із фундаторів національної освіти у роки відродження Української держави був Іван Огієнко – неперевершений самот-

ній дослідник духовних скарбів рідної мови, історії, літератури і культури. Вчена звертає нашу увагу на те, що він один з перших довів, що виховання буде результативним лише тоді, коли зміст освіти концентруватиме в собі ідейні і моральні здобутки рідного народу, відбиватиме його національні традиції, звичаї, обряди. І. Кучинська відмічає, що важливою особливістю педагогічної теорії і практики Івана Огієнка є те, що його дидактичні погляди і виховні ідеї становлять цілісну систему, в якій усі компоненти взаємопов'язані й спрямовані на формування духовної особистості патріота, громадянина незалежної України [3].

З часу проголошення Україною економічної і політичної незалежності (24 серпня 1991 року) духовна спадщина Івана Огієнка набуває нового значення. Здійснюється переоцінка його воістину історичних надбань. По-новому, актуально необхідними і важливими для відродження національної свідомості в українського народу, в тому числі і для духовного його збагачення, звучать духовні доробки цієї великої людини, яка жила і творила на зламі двох епох. Його ідеї, погляди, міркування є важливими для сьогодення, оскільки вони впливають на піднесення освіченості і культури.

Тому ми вважаємо, що піднята нами тема написання статті на сьогоднішній день є актуальною, хоч і не новою. Даній тематиці приділяли і продовжують приділяти увагу ряд провідних вчених-педагогів, науковців і істориків: І. Кучинська, Г. Ващенко, О. Вишневський, В. Заїкін, І. Зязюн, Т. Ільїна, Г. Костюк, В. Ліпчинський, В. Ляхоцький, А. Марушкевич, О. Мишанич, З. Тіменик, Г. Опанасюк, Н. Павловська, Є. Сохацька, Б. Ступарик, М. Тимошик, О. Сухомлинська, А. Жакина, В. Еленський і ряд інших.

Зокрема вчена І. Кучинська відмічає: «У визначенні мети виховання І.І. Огієнком виразно проявилась духовність його педагогічних поглядів. Педагог відстоював вимогу виховання людини – громадянина, сина своєї Батьківщини, відданого патріота і християнина. Крім того, вчений не уявляв собі виховання особистості поза загальнолюдськими, християнськими та національними цінностями, ставлячи на перший план доброзичливі взаємини між людьми та шанобливе ставлення до віри. Тому головну мету у вихованні Іван Огієнко визначав, як виховання духовної, національно свідомої та соціально грамотної особистості» [2, с.34].

Метою написання статті є привернення громадськості до важливості привиття дітям і школярам духовних цінностей, як незамінного елемента формування морально-стійкої людини у наукових доробка Івана Огієнка.

Без такого виховання відродити державу, на наш погляд, практично не можливо. Адже тільки християнська мораль в найбільшій мірі сприяє формуванню у дитини всебічної й духовно-розвиненої особистості, що в свою чергу є об'єктивною потребою, як вважав Іван Огієнко, незалежної, демократичної держави.

Дуже важливим, на наш погляд, є те, що Іван Огієнко звертає нашу увагу саме на виховний процес, в якому духовність займає провідне місце. Він закликає до виховання духовної особистості, яка б в своєму житті керувалася б християнськими цінностями. Тобто, щоб вона мала почуття власної гідності, була б порядною, здатною до милосердя, проявляла взаємоповагу та була б готовою до взаємодопомоги, а при необхідності – самопожертви.

Саме до духовного, як до первинного джерела буття, а не до релігійності спрямовував у своїх навчально-пізнавальних наукових доробках Іван Огієнко. Такий підхід для Івана Огієнка до духовного виховання ми знаходимо в його трактуваннях. Так він вважав, що «Наука Христова – найбільша і найглибша, найвірніша й найясніша наука на світі. Це наука, що перероджує цілий світ на Божих синів» [1, с.4].

Виходячи із цього, тобто в повній мірі розуміючи значення духовного виховання дітей, Іван Огієнко чітко усвідомлював, що виховати духовну особистість не просто, тому він звертав увагу на необхідність взаємозв'язку у такому вихованні школи, сім'ї та духовенства. Особливо велику увагу І. Огієнко звертав на важливість духовного впливу учителя та учня, який, на його думку, пробуджує, змінює та розвиває життєві відношення особистості. Тобто навчаючи і виховуючи дитину, вчитель сам мусить бути високодуховною особистістю і його світогляд повинний бути збудований на високих християнських принципах, інакше він буде поступати як лицемір і діти швидко відчують нещирість його слів, що може стати каменем спотикання у виховному процесі.

На цю особливість Огієнкового вчення звертають велику увагу сучасні педагоги. Так великий педагог ХХ ст. В. Сухомлинський відмічав: «Переконання – це не лише усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять, а й особиста її готовність діяти відповідно до цих правил і понять. Переконаність ми спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки не викликає в людини сумнівів, а й формує її суб'єктивний стан, її особисте ставлення до істини» [6, с.208].

Вчений М. Фіцула зауважує, що Біблія повинна бути настільною книгою кожного вчителя, оскільки саме в цій книзі висвітлені найвищі моральні цінності. Він підкреслює, що за всю історію свого існування людство не придумало вищих моральних принципів, ніж які висвітлені в 10-ти заповідях.

А сучасний педагог П. Щербань зауважує: «Є Бог чи його нема – це не проблема педагогіки. Бог існує для тих, хто вірить у Нього. Головне призначення наукового світогляду – відповіді на запитання: «Який є світ?», а релігійного – «Як жити у світі?» Тож краще було б, якби вони не ворогували між собою. Релігія звертається до почуттів людей і в цьому подібна до мистецтва. А тому слід позбутися зневажливого ставлення до релігії і разом з тим не поспішати відмовлятися від матеріалістичних переконань... Що ж до дискусій на світоглядні теми, то вони були і будуть, але корисними стануть лише при повазі до опонента. Цілком може статись, що погляди опонентів не стільки суперечать, скільки доповнюють один одного» [7, с.4].

Нам глибоко імпонує також звернена увага педагога І. Кучинської, яка, досліджуючи життя і громадську діяльність І. Огієнка, на те, якого великого значення І. Огієнко надавав при формуванні духовних цінностей у школярів і молоді вчителю. Зокрема вона відмічає, що І. Огієнко звертав у своїй педагогічній практиці на важливість духовного впливу учителя на учня, який, на його думку, пробуджує, змінює та розвиває життєві відношення особистості. Розкриваючи зміст вчення І. Огієнка щодо виховання з дитини духовної особистості, І. Кучинська відмічає: «Огієнко був переконаний, що любов до дітей – це норма емоцій, яка виражає рівень моральних почуттів вчителя. Любов до дітей – це, на погляд педагога, фундамент виховання, на якому будуються надійні взаємини з дітьми, бо ж вихованість передбачає не формальне знання дитиною правил поведінки, а певний рівень розвитку моральних почуттів. Любов, зазначав вчений, вчить почуттям і почуттю, ставленню через стан власної душі. І в даному випадку вихователь повинен турбуватися перш за все не про те, які якості він хоче розвинути в людині, а про те, як проявити саме в собі дані якості стосовно вихованця. Не зробити його терплячим, доброзичливим, турботливим, а розкрити такі почуття в собі і спрямувати їх на дитину. Таким чином, вихователь стає не просто прикладом для наслідування, а джерелом пробудження серця свого вихованця [3, с.50].

Ці та інші трактування сучасних дослідників, педагогічної спадщини І. Огієнка підкреслюють, яку велику увагу цей громадський, державний і цер-

ковний діяч приділяв духовному вихованню підростаючого покоління, яким є учнівська та студентська молодь.

І. Огієнко зазначав, що у свідомості людей, зокрема молоді, потрібно відродити правильне розуміння фундаментального поняття «духовність», відновити його первинний зміст [1, с.39].

Саме на це повинні бути направлені зусилля школи, родини і церкви. І. Огієнко зазначав, що шкільне, родинне і релігійне виховання виконують одну важливу спільну функцію – виховують підростаючу особистість як свідомого громадянина своєї держави, котрий вболіває за майбутнє народу, відроджує, зберігає і розвиває культуру, поважає історичне минуле, мову та відстоює інтереси своєї Батьківщини [1, с.39].

Великого значення у вихованні і привитті духовних цінностей у школярів і студентської молоді І. Огієнко надавав ідеалу, як яскравому прикладу, рівня якого прагне досягати молода особа.

І. Огієнко розглядав ідеал як найбільш бажаний взірць. Ідеал особистості чи суспільності ґрунтується, на його думку, на розумінні сутності людини і смислу її життя. Незаперечним для нього був той факт, що ідеал національної школи – це завжди ідеал нації, взятий в ракурсі навчально-виховних завдань формування відповідної ідеалу особистості. Найважливішою умовою життєдайності національного характеру, як і характеру особистості, є ідеал, який сповнений духовністю, духовно-моральними цінностями. Такий ідеал – стержнева психологічна основа виховання духовності в українській національній школі [3, с.36].

Розглядаючи значення виховного ідеалу вчений-педагог Г. Ващенко відмічав: «Виховний ідеал – це образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління» [1, с.41].

Ми повністю розділяємо думку вченої І. Кучинської, яка відмічає, що виховний ідеал повинен ґрунтуватися на морально-християнських цінностях, національній свідомості та соціальній грамотності. Звертаючись до наукового доробку І. Огієнка, вона відмічає: «Цікавою є думка І. Огієнка, що чільне місце у формуванні ідеалів займають такі категорії, як «християнські потреби» і «християнські інтереси». Релігійна віра і практика релігійного життя, що зумовлюється духовним ідеалом, як зазначав педагог, створюють психологічні стимули, які задають певний напрямок усій життєвій поведінці і змушують індивіда чітко дотримуватись його. Ці стимули зумовлені релігійними уявленнями і пов'язані з практичними релігійними інтересами (релігійні відносини виявляються у формі релігійних інтересів і стосовно один одного, вони – джерело, передумова і форма взаємного існування). Таким чином, на погляд вченого, християнські ідеали належать до духовних потреб особистості» [4, с.37].

Звідси висновок про те, що виховання духовності в українській національній школі повинно будуватися на сповненому духовністю ідеалі, який, на думку Івана Огієнка, виконує інтегруючу ціннісно-орієнтаційну функцію. Виховний ідеал школи – це завжди національний ідеал, адаптований до навчально-виховних завдань [4, с.37].

Слід відмітити, що внесок І. Огієнка в духовну скарбницю українського народу важко переоцінити, кожна праця носить виховний характер і служить могутнім засобом духовного збагачення підростаючого покоління. Він неодноразово підкреслював важливість засвоєння дітьми духовних надбань українського народу. Особливу цінність становлять такі його праці як «Чистота і правильність української мови: Підручник для вивчення української літературної мови: Популярний курс з історичним освітленням» (Львів, 1925), «Історія українського

друкарства (Львів, 1925), «Наука про рідномовні обов'язки» (Жовква, 1936), «Моє життя» (Варшава, 1935), «Хвалімо Бога Українською мовою!» (Вінніпег, 1962), «Бог і світ. Читанка для молоді недільних і українських шкіл та родин» (Вінніпег, 1964), «Мої проповіді» (Вінніпег, 1973) та ін. І.І. Огієнко зазначав, що виховання починається із засвоєння дітьми духовних надбань рідного народу Без оволодіння в сім'ї, школі культурою свого народу, пізнання його самобутнього національного обличчя, практичного продовження культурно-історичних традицій, звичаїв, обрядів не можна і говорити про успіх перебудови навчально-виховного процесу [4, с.60]. Саме в них він зазначав важливість оволодіння в сім'ї, школі культурою свого народу, пізнання його самобутнього національного обличчя, практичного продовження культурно-сторичних традицій, звичаїв, обрядів не можна і говорити про успіх перебудови навчально-виховного процесу.

Розглядаючи суть і зміст виховної роботи здійснюваної у школах, І. Огієнко підкреслював, що ефективність виховної роботи залежить від її організації, тобто не тільки від того, що роблять учні і вчителі, але і від того, як вони це роблять, які форми та методи використовують та яка позиція учнів у цій діяльності. Щоб досягти успіху у формуванні духовної особистості необхідно, відмічав І. Огієнко, спрямовувати зміст, форми та методи виховної роботи на формування духовно-національної самосвідомості. А тому учитель повинен володіти достатньою інформацією про проблеми духовно-національного виховання, вміти визначити його мету, завдання, добирати ілюстративні матеріали, які б сприяли формуванню гуманних, патріотичних якостей вихованців.

- таким чином, виховання духовних цінностей дітей і молоді здійснюватиметься ефективніше, якщо: здійснюється гуманізація та демократизація всієї життєдіяльності вихованців школи;
- враховуються особливості процесу морального розвитку особистості;
- здійснюється індивідуальний підхід у вихованні учнів (при цьому враховуються інтереси, ціннісні орієнтації кожного школяра);
- виявляються та враховуються рівні моральної вихованості дітей;
- одержані учнями знання систематично поглиблюються та використовуються в практичній діяльності школярів;
- діяльність школярів здійснюється з урахуванням вікових психологічних особливостей, з поступовим збільшенням обсягу матеріалу, його ускладненням (від простого до складнішого), при постійному вдосконаленні форм та методів морального виховання;
- здійснюється самовиховання, підвищується активність школярів у процесі практичної діяльності;
- існує широке поле для діяльності за вибором у школі та поза нею;
- створюються максимальні умови для морального вдосконалення особистості школяра;
- виявляються та систематично ліквідуються невідповідності знань та поведінки учнів.

Враховуючи все, про що йдеться вище, педагоги формують у кожного школяра моральні орієнтації та переконання [5, с.54-55].

Але, безперечно, виховувати, розвивати й формувати культурну, інтелегентну особистість з високим рівнем громадянської свідомості.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал. 3-е вид. Полтава : Ред. Газети «Полтавський вісник», 1994. Т. 1. 191 с.

2. Лларіон. Бог і світ. Читанка для молоді недільних і українських шкіл та родин. Вінніпег, 1964. 72 с.
3. Лларіон. Хвалімо Бога українською мовою. Вінніпег : Т-во «Волинь», 1962. 64 с.
4. Кучинська І.О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 104 с.
5. Кучинська І.О. Духовні джерела Івана Огієнка : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 88 с.
6. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. *Вибр. твори* : у 5-ти т. Київ, 1976. Т. 1. 654 с.
7. Фіцула М. Педагогіка : навч. посіб. 2-е Вид., випр., доп. Київ : Академвидав, 2007. 560 с.
8. Щербань П. Формування духовної культури особистості. *Рідна школа*. 1999. №7-8.

Based on the analysis of scientific works of Ivan Ohienko, the author tried to highlight their impact on the educational process of students and pupils. At the same time, she pays attention to the spiritual content of these works, shows their importance in the formation of the child as a person with high moral values.

The information bases on the empirical research of the scientific works of Ivan Ohienko, the study of life and works of the scientist by modern teachers, as well as the resolutions of the people's Commissariat and the government of the young Ukrainian state.

The research methodology is based on the theoretical justification and scientific analysis of scientific works of the scientist. In addition, the author used a number of scientific sources and works on the problem of the leading home teachers.

The study analyzes the importance that Ivan Ohienko attached to the Spiritual formation of the student as a person. Attention is paid to the need for moral and spiritual education of students.

The author of the article pays attention to didactics looks and educator ideas related to the range of problems of the spiritual enriching of rising generation in the creative inheritance of Ivan Ohienko.

A substantial place in the article is taken to spirituality of pedagogical looks of scientist, to his attitude toward a faith that is based on a christian moral.

Valuable is that an author did not leave an educator process that Ivan Ohienko gave the special value out of eyesight, underlining the necessity of intercommunication of school, family and clergy here; on the role of teacher in forming for the students of christian world view; on the role of educator ideal. The author of the article also spares much attention to the forms and methods of educator work, Ivan Ohienko specified on that.

In the article attention of public applies on the necessity of strengthening of spiritual and moral education of student's and student young people on the modern stage.

Key words: education, process, ideas, attention, morality, formation, existence, development.

Отримано: 21.09.2018 р.